

DET DANSKE BOGMARKED

RAPPORT
MED
ANBEFALINGER
FRA
UDVALGET
VEDRØRENDE
FREMTIDENS
DANSKE
BOGMARKED

Det Danske Bogmarked 2001 - 2005

Rapport med anbefalinger fra udvalget vedrørende fremtidens danske bogmarked

Kolofon

Udgivet af: Kulturministeriet, 2006

Forside: e-Types A/S

”Det Danske Bogmarked 2001 - 2005” er udarbejdet af et udvalg nedsat af kulturminister Brian Mikkelsen.

Oplag: Udkommer kun elektronisk

Elektronisk udgave ISBN: 87-7960-077-8

Rapporten kan hentes på Kulturministeriets hjemmeside www.kum.dk

Kulturministeriet

Nybrogade 2

1203 København K

Tlf.: 33 92 33 70

Fax: 99 91 33 88

E-mail: kum@kum.dk

Hjemmeside: www.kum.dk

Indholdsfortegnelse

1. Indledning	4
1.1. Kommissorium og forarbejde	4
1.2. Udvalgets sammensætning	5
1.3. Udvalgets arbejde	6
2. Udviklinger i perioden 2001-2006	8
2.1. Den delvise liberalisering i 2001.....	8
2.2. Den juridiske og kulturpolitiske udvikling i bogmarkedet siden 2001	8
3. Grundlag for udvalgets analyser og overvejelser	12
3.1. Har udgivelserne af skønlitteratur ændret sig siden liberaliseringen?	14
3.2. Har bogsalgets genremæssige fordeling ændret sig siden liberaliseringen?	15
3.3. Udvikling i omsætning	16
3.4. Udviklingen i salgskanaler	17
3.5. Bogmarkedet og koncentrationer.....	17
3.6. Konklusioner vedrørende virkninger af den delvise liberalisering i 2001	18
4. Nye liberaliseringspotentialer på bogmarkedet	20
4.1. Teori om priser og salgsmønstre i bogmarkedet.....	21
4.2. Bogmarkedets forventede udvikling ved yderligere/fuld liberalisering.....	22
5. Konklusion/Anbefalinger	28

1. Indledning

De organiserede boghandlere og forlæggere har siden midten af forrige århundrede haft en indbyrdes aftale om vilkårene for handel med bøger i Danmark. Faste priser på bøger blev således indført i 1837 ved en aftale i en forening af forlagsboghandlere, som rummede såvel forlæggere som boghandlere. I 1956 trådte monopolloven i kraft, hvilket betød, at den gamle aftale skulle godkendes med dispensation for at kunne opretholdes. En sådan dispensation blev givet med virkning fra 1958. De faste priser er desuden indskrevet i en brancheaftale mellem Forlæggerforeningen og Den danske Boghandlerforening og administreres af Bogbranchens Fællesråd, som er oprettet af de to foreninger, og som står for varetagelse og drøftelse af interesser inden for den organiserede boghandel. I 1990 blev monopolloven erstattet af konkurrenceloven, og der blev givet en dispensation til at sætte faste priser under den nye lov. Fastprissystemet er således baseret på dispensationer fra gældende love givet af kulturpolitiske hensyn.

I 2001 blev det danske bogmarked liberaliseret. Dette indebar en ændring fra, at de danske forlag havde pligt til at fastsætte priser, til at de fik retten til det. Liberaliseringen bestod desuden i en afskaffelse af den gensidige eksklusivitet. Konkurrencerådet erklærede i 2000, at man påtænkte en ny vurdering af godkendelsen i 2001. Med afskaffelsen af pligten til at fastsætte faste priser fik forlagene mulighed for at vælge mellem tre forskellige former for prissætning: *fast*, *vejledende* og *uden udsalgspris*. Samtidig nedsatte Folketinget et udvalg til overvågning af bogmarkedet, ”Vagthundeudvalget”, som i perioden 2001-2003 årligt rapporterede om tilstanden på bogmarkedet. Ved udvalgsperiodens ophør i 2003 anbefalede udvalget, at overvågningsperioden blev forlænget i yderligere tre år, og at udvalgsarbejdet og overvågningen dermed skulle fortsætte. Denne anbefaling blev imødekommet af Folketinget, og et nyt udvalg, Udvalget vedrørende fremtidens danske bogmarked, blev nedsat for perioden 2004-2006. Nærværende rapport er den afsluttende fra dette udvalg.

1.1. Kommissorium og forarbejde

På baggrund af en forespørgselsdebat, der handlede om de politiske rammer for regulering af det danske bogmarked, vedtog Folketinget (V 29) den 28. november 2003, at:

”Folketinget ser bogmarkedet i en kulturpolitisk og kulturhistorisk sammenhæng og konstaterer, at der på nuværende tidspunkt ikke er et kulturpolitisk sikkert grundlag for en yderligere liberalisering på bogmarkedet. Folketinget konstaterer med tilfredshed, at regeringen vil nedsætte et udvalg for bogmarkedet, hvori der bl.a. indgår repræsentanter fra Forlæggerforeningen, Den danske Boghandlerforening, forfatterforeningerne og konkurrencemyndighederne samt udlandet, der dels skal overtage det nuværende overvågningsudvalgs opgaver, dels skal afsøge eventuelle nye liberaliseringspotentialer på

bogmarkedet og endelig skal indhente oplysninger om eksisterende nordiske og europæiske støtteordninger på bogmarkedet og sammenligne med danske forhold. Folketinget opfordrer kulturministeren til at orientere Folketinget om resultatet af udvalgets arbejde i sommeren 2006”.

Som opfølgning på Folketingets vedtagelse nedsatte kulturministeren i juni 2004 Udvalget vedrørende fremtidens danske bogmarked, der fik til opgave at udarbejde en rapport til kulturministeren med udvalgets undersøgelser, resultater og anbefalinger inden den 1. marts 2006.

På grundlag af folketingsvedtagelsen fik Udvalget vedrørende fremtidens danske bogmarked følgende kommissorium:

- På grundlag af statistisk materiale og andre tilgængelige oplysninger om bogbranchen og bogmarkedet at vurdere de kulturpolitiske virkninger af den gældende retstilstand på bogmarkedet
- Afsøge nye liberaliseringspotentialer på bogmarkedet i overensstemmelse med de kulturpolitiske hensyn for bogmarkedet samt
- Indhente oplysninger om eksisterende nordiske og europæiske støtteordninger på bogmarkedet og sammenligne med danske forhold.

1.2. Udvalgets sammensætning

Udvalgets medlemmer blev udpeget af de organisationer, der er nævnt i folketingsvedtagelsen. Derudover har en udenlandsk repræsentant og Kunstrådet, Forbrugerrådet og Dansk Handel & Service været repræsenteret i udvalget. Den udenlandske repræsentant blev valgt ud fra et kriterium om, at personen skulle komme fra et land med et mere liberalt bogmarked end Danmark.

Kulturministeriet har varetaget formandsposten for udvalget, der har haft af følgende medlemmer:

- Kulturministeriet (formandskab): Jesper Hermansen, afdelingschef
- Forlæggerforeningen: Erik C. Lindgren, formand
- Den Danske Boghandlerforening: Olaf Winsløw, direktør
- Danske Skønlitterære Forfattere: Peter Legård Nielsen, formand
- Dansk Forfatterforening: Frants Gundelach, formand
- Konkurrencestyrelsen: Sven Westh, kontorchef
- Dansk Handel & Service: Laurits Rønn, underdirektør

- Kunstrådet: Claes Kastholm Hansen, formand for Litteraturudvalget
- Forbrugerrådet: Grit Munk, økonomisk-politisk medarbejder

Udenlandsk repræsentation: Birgitta Modigh, afdelingschef, Afdelingen for litteratur og bibliotek, Statens Kulturråd, Sverige. Tidligere sagkyndig i den svenske Bokpriskommissionen.

Kunststyrelsen fungerende som sekretariat ved: Marianne Kruckow, centerchef, BA Marianne Hougen-Moraga og stud.polit. Rasmus Dalsgaard, Litteraturcentret i Kunststyrelsen.

Forfatteren Per Helge Sørensen sad i udvalget indtil den 1. maj 2005, hvor han fratrådte som formand for Dansk Forfatterforening.

1.3. Udvalgets arbejde

Udvalget vedrørende fremtidens danske bogmarked har afholdt i alt 11 møder, hvoraf to har været seminarer.

Udvalget har endvidere iværksat en komparativ undersøgelse af bogmarkedet og litteraturstøtteordninger i Norden og Europa. Undersøgelsen er koncentreret omkring landene Finland, Sverige, Norge, Island, Holland, Østrig, Grækenland, Irland og Danmark. Landene er udvalgt på baggrund af sprog (oversættelse er nødvendig for eksport) og størrelse af marked. Undersøgelsen er udført af projektdirektør Terje Frederiksen, Markeds- og mediainstituttet (MMI) i Oslo. Rapporten er brugt som en del af grundlaget for udvalgets diskussioner og konklusioner, men indhold og konklusioner tegner ikke nødvendigvis udvalgets holdninger.

Undersøgelsen forefindes i sin helhed på web-adressen www.kum.dk og består af beskrivelser af de forskellige landes:

- Bogkultur og tradition
- Bogmarked
- Offentlige støtteordninger
- Forlagsvilkår
- Forhandlere og bogsalg
- Biblioteker
- Overvågningsinitiativer.

Undersøgelsen tager afsæt i danske forhold og sammenligner herudfra vilkårene for bogmarkeder i Europa. Den er således grundlaget for besvarelse af tredje del af kommissoriet.

Nærværende rapport beskriver udvalgets overvejelser om, hvilke faktorer der har betydning for og påvirkning på det danske bogmarked ved en evt. yderligere liberalisering og andre former for prisregulering. Udvalget har således diskuteret de forskellige vilkår for henholdsvis smal og mere populær litteratur, det har diskuteret de forskellige genrers vilkår og salgbarhed, og det har diskuteret bogmarkedet i forhold til eventuelt kommende koncentrationer og yderligere kædedannelser. Rapporten besvarer dermed anden del af kommissoriet.

De afsluttende anbefalinger samt kapitel 2 og 4 er udvalgets vurderinger af kommissoriets første del: de kulturpolitiske virkninger af den gældende retstilstand, hvor bogmarkedet reguleres med tre muligheder for prisfastsættelse, *fast*, *vejledende* og *uden udsalgpris*.

2. Udviklinger i perioden 2001-2006

2.1. Den delvise liberalisering i 2001

Med virkning fra 1. januar 2001 blev et delvist liberaliseret prissystem indført. Det delvist liberaliserede prissystem indebar en dispensation, hvor forlagene ikke havde pligt til at fastsætte priser, men stadig havde retten til det. Samtidig ophævedes boghandlernes og forlagenes gensidige eksklusive ret til at forhandle bøger¹.

Ændringerne betød, at andre salgskanaler, såsom supermarkeder og kiosker, frit kan forhandle bøger i alle prisklasser, at det står boghandlerne frit at forhandle bøger fra forlag, der ikke er tilmeldt samhandelsreglerne, samt at forlagene fik mulighed for at vælge mellem tre forskellige former for prissætning: *fast, vejledende og uden udsalgspris*.²

Siden priserne blev liberaliseret på denne måde, er andelen af nye bøger, der er prissat med fastpris, faldet, mens andelen af bøger med vejledende pris er steget, se bilag 18. Dermed kan det konstateres, at den delvise liberalisering har haft betydning for, hvordan bøger bliver prissat, men også andre faktorer har påvirket bogmarkedet siden 2001. I perioden er der således aftalt flere formelle ændringer i reguleringen af bogmarkedet og sket ændringer i holdningerne blandt bogmarkedets aktører.

2.2. Den juridiske og kulturpolitiske udvikling i bogmarkedet siden 2001

Faste priser og bogklubbøger

Konkurrencerådet påstod i 2004, at forlaget Gyldendal havde en dominerende stilling og misbrugte denne til at sælge bogklubbøger billigt og samtidig forlange, at boghandlerne skulle opretholde den højere, faste pris på den almindelige udgave af samme bog. Konkurrencerådet påbød derfor Gyldendal at ophøre med denne praksis. Samtidig besluttede Konkurrencerådet

¹ Under de tidligere samhandelsregler eksisterede en forlagseksklusivitet og en boghandlereksklusivitet. Den første betød, at boghandlerne (dvs. de boghandlere, der var antaget til samhandelsberettigelse af Forlæggerforeningen) kun måtte forhandle bøger udgivet af forlag tilsluttet samhandelsreglerne. Den anden betød, at de antagne boghandlere havde eneret til at forhandle skolebøger og bøger over en udsalgspris på 160,25 kr. (inkl. moms). Forlag kunne altid forhandle bøger direkte til publikum, og yderligere var medlemmer af Forlæggerforeningen automatisk at betragte som antagne boghandlere og havde dermed ret til at forhandle alle typer af bøger fra alle de tilsluttede forlag.

² For en mere uddybet gennemgang af liberaliseringen henvises der til 2. og 3. Vagthunderapport.

at ændre fastprisdispensationen generelt, således at alle forlag skulle ophæve den faste pris, senest samtidig med at bogen markedsføres i en bogklubudgave til en lavere pris.

Forlaget Gyldendal ankede afgørelsen, der var rettet mod Gyldendal, og Forlæggerforeningen ankede afgørelsen, der var rettet generelt mod forlagene. Konkurrenceankenævnet gav både Gyldendal og Forlæggerforeningen medhold og ophævede begge beslutninger fra Konkurrencerådet.

Det er fortsat muligt at udsende en bog med fastpris og samtidig udsende en bogklubudgave af samme værk til en lavere pris. Imidlertid besluttede Bogbranchens Fællesråd i forlængelse af ankekendelsen at forkorte fastprisperioden med seks måneder, når et værk udkommer i bogklubudgave inden for fastprisperioden.

De gældende regler er således:

”I udgivelsesåret plus et kalenderår (fastprisperioden) er den faste pris bindende. Derefter er prisen en cirkapris. For ordinærudgaver, der også udgives i bogklubudgave, er den faste pris dog kun bindende i udgivelsesåret plus det følgende halvår. Ud gives bogklubudgaven i sidste halvår af fastprisperioden, bortfalder prisbindingen samtidig hermed.”

Både Den danske Boghandlerforening og Forlæggerforeningen har udsendt deres fortolkninger af mulighederne på bogmarkedet efter 2001. Tidligere har forfattere, forlæggere og boghandlere været enige om, at faste priser skulle bevares, men efter udmelding fra Den danske Boghandlerforening har der hersket uenighed om, hvorvidt et fastprissystem er det mest hensigtsmæssige for det danske bogmarked. Den danske Boghandlerforenings og Forlæggerforeningens standpunkter står beskrevet nedenfor.

Udmelding fra Den danske Boghandlerforening

I juni 2005 meddelte Den danske Boghandlerforenings bestyrelse, at den nu principielt går ind for helt frie bogpriser som svar på regeringens ønsker om liberalisering af bogmarkedet. Den danske Boghandlerforening begrundede holdningen i en pressemeddelelse den 16. juni 2005:

”Det lille, danske sprogområde kræver et dynamisk og levende bogmarked. Dynamikken skal komme, hvor kunden møder bogen, og det sker i boghandlen. Boghandlerforeningen mener, at tiden er kommet til at gå det sidste stykke vej og liberalisere markedet helt, så det er butikkerne, der selv bestemmer sine udsalgspriser”.

Udmelding fra Forlæggerforeningen

Forlæggerforeningens plenarforsamling vedtog i august 2005 fortsat at arbejde for bevarelse af den nugældende prisordning, og forsamlingen foreslog desuden en række generelle kulturpolitiske tiltag og støtteordninger til enkelte bogtyper.

Aftale mellem Konkurrencestyrelsen og Forlæggerforeningen

Selvom Forlæggerforeningens plenarforsamling på ny i august 2005 fastslog foreningens mål om uændret opretholdelse af den nuværende fastprisordning, har foreningen indgået aftale med Konkurrencestyrelsen om ændret fastprisdispensation. Aftalen indebærer en indskrænkning i tid og på en række udgivelsesområder og bogtyper i forlagenes mulighed for at benytte fast bogpris. Hvor der ultimo 2005 sættes en fast pris på ca. 40 % af samtlige udgivelser gældende i udgivelsesåret og det følgende kalenderår, vil aftalen indskrænke andelen til 3-5 %³ og tidsperioden til udgivelsesåret og de fem følgende måneder.

Aftalen lyder i sin helhed:

”Forlæggerforeningen og Konkurrencestyrelsen er enige om at arbejde for, at fastprisdispensationen ændres som angivet nedenfor. De nye regler bør træde i kraft 01.07.2006 og gælde indtil 31.12.2010. Herefter vil Konkurrencerådet tage dispensationen op til fornyet vurdering, hvis udviklingen tilsiger det.

- 1) Forlagene har dispensation til at fastsætte faste priser for nyudgivne danske bøger gældende for udgivelsesåret og de følgende 5 måneder (dvs. frem til 31.5.), med de modifikationer, der fremgår af pkt. 2-7.
- 2) Der kan ikke fastsættes faste priser for skole- og lærebøger.
- 3) Der kan ikke fastsættes faste priser for nye udgivelser af værker, der tidligere har været udgivet i Danmark. Nye udgaver af indholdsmæssigt samme værk i hardback,

³ De anførte 3-5 % af samtlige udgivelser skønnes at blive virkningen af aftalen mellem Konkurrencestyrelsen og Forlæggerforeningen om, at det enkelte forlag højst må benytte en fast pris på 10 % af en del af samtlige udgivelser. I grundlaget for de 10 % må nemlig ikke indgå skole- og lærebøger eller nye udgivelser af værker, der tidligere har været udgivet i Danmark, eller nye udgaver af indholdsmæssigt samme værk i hardback, bogklubudgave, paperback eller andre udgaver i nyt udstyr. Det betyder, at loftet på andel bøger med fast pris i forhold til samtlige udgivelser er væsentlig mindre end 10 %. Dertil kommer, at ikke alle forlag ønsker at benytte faste priser, hvilket bl.a. gælder en af de tre største bogudgivere, og at nogle af de forlag, som gerne vil benytte muligheden for faste bogpriser, ikke i praksis vil komme til at udnytte deres kvote fuldt ud. Det kan f.eks. skyldes, at forlaget ikke finder, at det har titler, som egner sig til fast pris, eller at forlaget reserverer en del af sin kvote til sidst på året og ender med ikke at få kvoten udnyttet.

bogklubudgave, paperback eller andre udgaver i nyt udstyr er således ikke omfattet af dispensationen.

- 4) Et forlag kan højst fastsætte faste priser på 10 % af forlagets nye udgivelser (ekskl. de i pkt. 2 og 3 nævnte kategorier) i et kalenderår, dog altid op til 5 udgivelser.
- 5) Ved internet- og postordresalg er det ikke en tilsidesættelse af den faste pris, hvis der ikke opkræves tillæg for ekspedition, porto mv.
- 6) Der kan som hidtil ikke fastsættes faste priser ved salg til biblioteker.
- 7) Boghandlerne har uændret adgang til at yde kvantumsrabatter på de faste bogpriser.

For bøger, der udgives i tidsrummet 1.1.2006 – 30.6.2006, udløber den i pkt. 1 nævnte fastprisperiode d. 31.5.2007.

De i pkt. 4 nævnte satser på 10 % og 5 udgivelser kan af Konkurrencestyrelsen nedsættes for konkrete forlag, hvis de pågældende forlag søger at omgå disse satser via et ændret udgivelsesmønster.”

Forlæggerforeningens plenarforsamling godkendte aftalen i december 2005.
Konkurrencerådet skal tage stilling til fastprisdispensationen i marts 2006.

3. Grundlag for udvalgets analyser og overvejelser

Udvalget har drøftet, hvad der var væsentlige faktorer og virkningsmekanismer på det danske bogmarked. Udvalget mener, at et alsidigt udbud af ny dansk kvalitetslitteratur er et gode, som skal efterstræbes, og har derfor valgt at undersøge de faktorer, der kan påvirke den litteratur, der har kulturpolitisk betydning. Udvalgets undersøgelse begrænser sig til at se på den eventuelle effekt, som den delvise liberalisering har haft på bogens stilling i samfundet, dvs.:

- Er antallet af købere ændret?
- Er salget i kr. og styk ændret?
- Er prisniveauet ændret?
- Er antallet af nyudgivne, genudgivne og oversatte titler påvirket?
- Er bogens tilgængelighed ændret, dvs. er antallet af udsalgssteder forandret?
- Er antallet af forlag ændret?
- Er antallet af boghandlere ændret?

Disse spørgsmål indkredser de faktorer, der spiller sammen i en levende, alsidig bogkultur. Besvarelsen af spørgsmålene forudsætter, at man skelner nøje mellem de generelle tendenser, der har præget udviklingen i bogkulturen gennem en længere årrække, og de tendenser, der måtte være en følge af liberaliseringen af bogmarkedet i 2001. Det skal imidlertid pointeres, at udvalget har været meget opmærksomt på den korte undersøgelsesperiode. Derfor ønsker det at skelne mellem antagelser af, hvad der kan være afledt af liberaliseringen, og fakta, som først vil være verificerbare efter en længere periode.

Som tendenser kan nævnes en vis forlagskoncentration og en vis boghandlerkoncentration, bogklubbernes mulige betydning for bogsalg og pris, forlags og udsalgssteders krav om hurtigere omsættelighed, det offentliges faldende indkøb og en øget interesse for populærlitteratur (både skøn- og faglitteratur) med virkning på forlagenes udgivelsespolitik og visse forfattergrupperes økonomi samt pressens tiltagende selektive interesse for udgivelserne, hvilket giver sig udtryk i forstærket fokus på enkelte titler og enkelte forfattere og meget beskeden eller ingen omtale overhovedet af det store flertal af udkomne titler.

Udvalget har jf. kommissoriet foretaget vurderinger på baggrund af eksisterende statistisk materiale. Dette materiale er mangelfuldt og giver ikke mulighed for belysning af alle

spørgsmål. Særligt har det ikke været muligt at belyse vilkårene for den såkaldt ”smalle litteratur”. Udvalget har dog konstateret, at tallene fra Dansk Bibliotekscenter (DBC), Bogbarometeret og Forlagsstatistikken er de mulige og primære kilder til belysning af det danske bogmarked⁴.

Udvalget har nøje vurderet og drøftet mulighederne for at iværksætte yderligere dataindsamling med henblik på at fremskaffe et samlet, mere dækkende og solidt datagrundlag om bogmarkedet til brug for udvalgets analyser. Men udvalget har imidlertid vurderet, at igangsættelse af nye dataindsamlinger for det første ikke ville kunne nås inden for den fastsatte tidsramme, for det andet ville give problemer i forhold til at lave sammenligninger bagud i tid og for det tredje ikke lå inden for kommissoriet og rimelige økonomiske rammer.

I mangel af en valid offentlig statistik har udvalget endvidere forsøgt at vurdere prisudviklingen i perioden 2001-2005 gennem en stikprøveundersøgelse af priser på udvalgte bøger. Det har imidlertid ikke været muligt at rense denne prøve for fejlkilder, og derfor har udvalget valgt ikke at lægge resultatet til grund for en vurdering.

For at følge tendenserne på bogmarkedet har udvalget taget udgangspunkt i en kulturpolitisk interesse, med et ønske om, at bogen både betragtes som en vare og et særligt kulturgode⁵. På den baggrund anser udvalget, at det er væsentligt, at der produceres et kvantitativt og kvalitativt udbud af både skøn- og faglitterære titler for både børn og voksne på dansk, og at befolkningen har så let adgang til dem som muligt. For at følge tendenserne på bogmarkedet ud fra denne synsvinkel og for at se, hvorvidt liberaliseringens muligheder har haft indflydelse i perioden, har udvalget ønsket at få oplysninger om følgende:

- Titelproduktionen og dens fordeling på litteratur-, bog-, og udgivelsestyper.
- Prisudviklingen i relation til litteratur-, bog-, og udgivelsestyper.

⁴ Vagthundeudvalget (2001-2003) koncentrerede sig om at undersøge mulighederne for at tilvejebringe flere statistikker end dem, der på daværende tidspunkt fandtes. Disse statistikker var: 1) Forlæggerforeningens *Bogbarometer*, som var en kvartalsmæssig statistik udarbejdet på baggrund af tal fra de største forlagsekspeditioner, der bl.a. viser omsætningsændring i hhv. kroner og bind fordelt på salgskanaler. 2) Danmarks Bibliotekscenters (DBC) bogfortegnelse: Bogfortegnelsen registrerer alle danske udgivelser over 16 sider, og på baggrund af denne registrering laver DBC en titelstatistik, ”bogstatistikken”, som dækker såvel kommercielle som ikke-kommercielle udgivelser. Statistikken ligger på ca. 14.000 udgivelser årligt. Kritikken og problematiseringen af disse statistikker er beskrevet i Vagthundeudvalgets 2. rapport, *Bogmarkedet* nr. 19, 2003.

⁵ Med kulturgode mener udvalget, at bogen skal ses som et medium for oplevelse, oplysning, uddannelse, dannelse samt bevarelse og udvikling af det danske sprog.

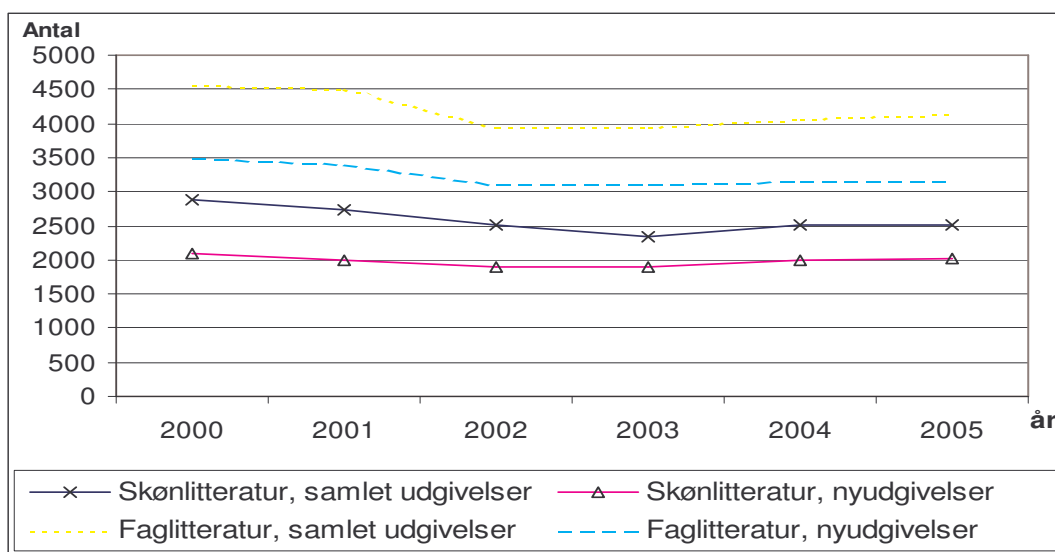
- Omsætningen økonomisk og i styksalg og omsætningens fordeling på salgskanaler i relation til litteratur-, bog-, og udgivelsestyper.
- Antallet af salgssteder og deres geografiske og sortimentsmæssige fordeling.

En oversigt over de statistiske data for udviklingen af disse områder findes i bilag 1 til rapporten.

De følgende diagrammer giver en oversigt over henholdsvis udviklingen i udgivelser af skøn- og faglitteratur, styksalget fordelt på genrer, udviklingen i den skønnede omsætning på det danske bogmarked og forlagenes afsætning fordelt på genrer.

3.1. Har udgivelserne af skønlitteratur ændret sig siden liberaliseringen?

Diagram 1: udvikling i bogudgivelser inden for skøn- og faglitteratur

Kilde: Dansk Bogfortegnelse: Den rensede bogstatistik – (Se bilag 12).

Af diagram 1 ses det, at både ny- og genudgivelser følger samme mønster med en stabil mængde udgivelser i 2001 i forhold til 2000, hvorefter antallet af udgivelser falder til et noget lavere niveau i 2002-2005. Skønlitteratur har en lavere andel end faglitteratur, men udviser samme tendens, hvor nyudgivelser udgør knap 40% af de samlede udgivelser.

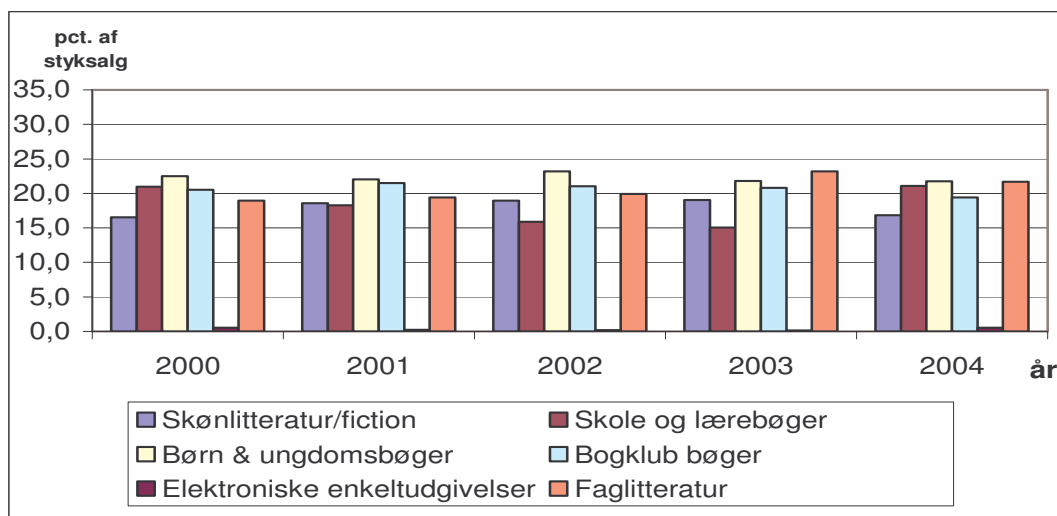
Hvad angår nyudgivelser, tegner faglitteraturen sig i 2000 for ca. 3500 titler mod lidt over 3100 i 2005. Altså et fald på en halv snes procent. Den nyudgivne skønlitteratur tegner sig i

2000 for 2100 titler og for lidt over 2000 i år 2005. Bevægelsen er så beskeden, at man ikke kan udlede nogen tendens for skønlitteraturen.

Tallene for udgivelser af den oversatte skøn- og faglitteratur er inkluderet i ovenstående. De kan ses udskilt i bilag 16-17.

3.2. Har bogsalgets genremæssige fordeling ændret sig siden liberaliseringen?

Diagram 2: udvikling i bogsalgets genrefordeling

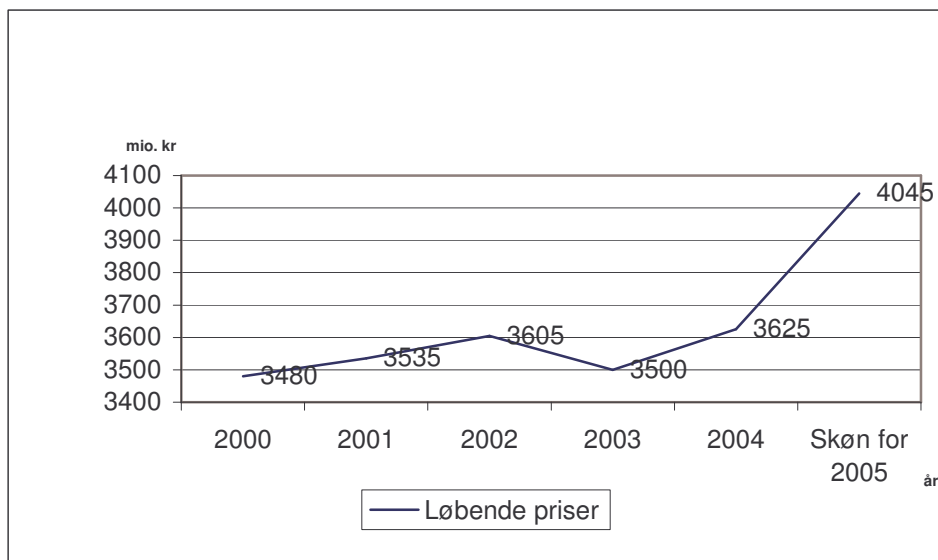

Kilde: Forlæggerforeningen – Bogbarometeret (Se bilag 36).

Diagram 2 viser, at udviklingen i styksalget fordelt på genrer er forholdsvis stabilt. Det skal bemærkes, at datagrundlaget for skole- og lærebøger er ændret fra 2004, og derfor bør udsvinget tages med forbehold.

3.3. Udvikling i omsætning

Diagram 3: udvikling i omsætning på det danske bogmarked⁶

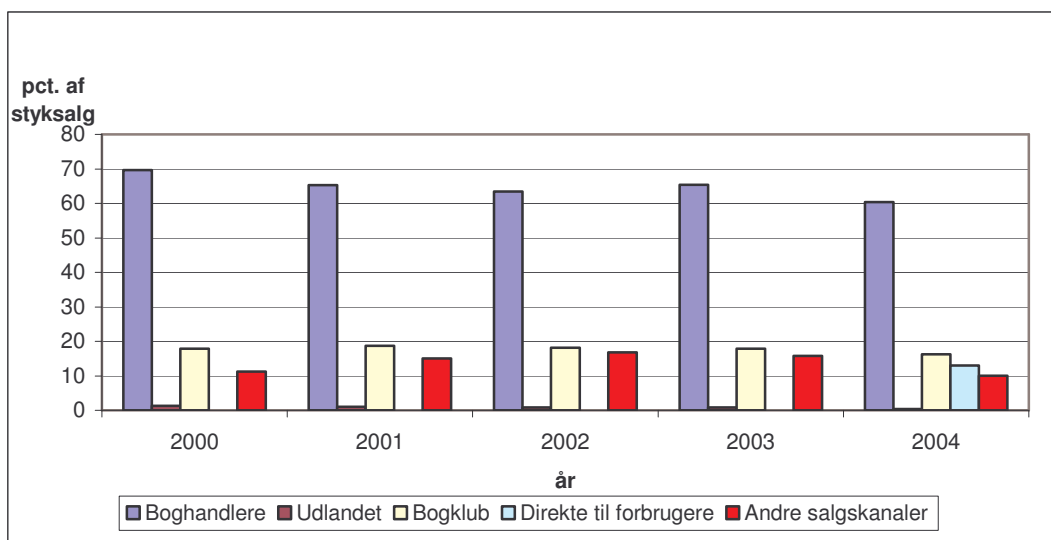
Kilde: Forlæggerforeningen – Forlagsstatistikken samt Kvartalsstatistikken.

Estimerede tal for 2005 baseret på kvartalsstatistikken for 2005.

⁶ Det skal bemærkes, at der er tale om skøn for 2005 baseret på Kvartalsstatistikken for 2005, men omsætningen i løbende priser er stigende på alle markeder, også bogmarkedet, i den sidste del af undersøgelsesperioden. Ser man omsætningen i faste priser over en længere periode, er der ikke denne store stigning, hvorfor man må tage udsvingene med et vist forbehold.

3.4. Udviklingen i salgskanaler

Diagram 4: forskydninger i bogsalgets forskellige kanaler

Fra 2000 til 2002 ses en forskydning fra salgskanalen *Boghandlere* til *Andre salgskanaler*. Salgskanalen *Boghandleres* afsætning stiger igen fra 2002, hvor salgskanalen *Andre salgskanaler* er faldende. Hvis man sammenligner afsætningen i 2000 og 2004, har der samlet set ikke været nogen forskydning over perioden.

Forud for liberaliseringen i 2001 var der en forestilling om, at hvis eksklusivtetsaftalen blev ophævet – så også andre end boghandlere kunne sælge bøger, der kostede mere end ca. 160,- kr. – så ville andre salgskanaler, især supermarkeder, tage en større del af salget. Det ser imidlertid ikke ud til at være tilfældet, men igen må man her tage forbehold for undersøgelsesperiodens længde og for, at der ikke har været nævneværdig priskonkurrence på bestsellere i perioden.

3.5. Bogmarkedet og koncentrationer

For at undersøge koncentrationen og kædedannelsen i boghandlerleddet har udvalget set på antallet af boghandlere i kæde samt udviklingen i det samlede antal boghandlere i Danmark (jf. bilag 25).

Antallet af butikker, som ikke er i en kæde, er faldet fra lidt over 300 til under 150 siden 1990, samtidig med at antallet af butikker i kæde er steget. Derudover er størstedelen af de butikker, som er i en kæde, medlemmer af en frivillig kæde. Dette antal er stigende. Antallet

af butikker, som er en del af en kapitalkæde, steg fra 1990 til 2003, men er faldet siden da. De udgør dog stadig en lille del af det samlede antal butikker.

Det samlede antal boghandler er nogenlunde stabilt over perioden med et fald fra 2000 til 2002, efterfulgt af en stigning i 2003 og dernæst et fald i 2004 og en opadgående tendens for 2005⁷.

Samlet set ender der med at være et lille fald i antallet af boghandler i provinsen og en lille stigning i antallet i København. For yderligere information henvises der til bilag 24.

Udvalget har diskuteret, hvorvidt mindre forlag vil forsvinde eller blive opkøbt af større således, at der vil ende med at være få, men meget dominerende store forlag. Der er ca. 1800 udgivere og heraf 400 forlag med mindst to udgivelser i det seneste år. Den overvejende del er meget små forlag, som opstår og forsvinder efter enkelte eller ganske få udgivelser. Forlæggerforeningen har til sammenligning ca. 60 medlemmer, som tilsammen skønsmæssigt repræsenterer 80 % af den samlede bogomsætning.

Allerede i dag kan man konstatere, at det danske bogmarked – såvel som de internationale bogmarkeder – præges af en tendens til koncentration på såvel forlagssiden som i boghandlerledet.

Fra analyser udført af Dansk Handel & Service har udvalget fået oplyst, at den udvikling, udvalget ser i bogbranchen med tendenser til stigende koncentration, er et generelt billede af dansk detailhandel (for yderligere information se bilag 26). Der er således ikke belæg for, at den delvise liberalisering er årsag til at der er blevet flere kædesamarbejder og færre selvejende butikker. Udvalget formoder, at udviklingen vil fortsætte på denne måde også ved en fuld liberalisering af det danske bogmarked. Og udvalget formoder ligeledes, at der vil ske en stigende specialisering af dansk boghandel samtidig med, at salget af bestsellere vil indgå i stadigt flere salgskanalers sortiment.

3.6. Konklusioner vedrørende virkninger af den delvise liberalisering i 2001

Umiddelbart ses de ovennævnte tendenser således ikke at være påvirket af den delvise liberalisering af bogmarkedet. De eneste påviselige virkninger er, 1) at forlagene udgiver

⁷ Som følge af den delvise liberalisering er begrebet 'boghandler' blevet udvidet fra kun at omfatte fysiske butikker med en faguddannet boghandler som ejer eller leder til også at omfatte f.eks. rene internetboghandler, postordreforretninger, specialiserede leverandører til biblioteker og skoler samt nogle forlag med direkte salg til publikum. Dette er en del af årsagen til, at det formelle antal boghandler ikke har fortsat en ubrudt nedadgående tendens.

markant flere bøger med vejledende i stedet for med fast pris (Se bilag 23), 2) at supermarkeder og andre udsalgssteder end boghandlen har opnået en større markedsandel end før år 2000, men denne markedsandel er dog ikke så stor som forventet. Med de forbehold, man må tage for såvel de opgivne tal som for de forskellige indsamlingsmetoder, tegner der sig et billede af, at det danske bogmarked er relativt upåvirket af liberaliseringen. Det er tydeligt, at færre og færre bøger i perioden udgives med faste priser, og det er udvalgets indtryk, at de øvrige bøger overvejende er blevet solgt til den af forlaget satte vejledende pris. At der ikke er de store udsving – og dermed kulturpolitiske betydninger – skal formentlig også tilskrives den relativt korte undersøgelsesperiode. Udvalget bemærker derudover, at det overvejende flertal af bestsellere i perioden har været udgivet med fastpris. Derfor har en priskonkurrence på bestsellere været udelukket.

4. Nye liberaliseringspotentialer på bogmarkedet

Udvalget har diskuteret, hvilken vej priserne for bøger i forskellige kategorier vil bevæge sig, hvis de ikke fastsættes af forlagene. Det har desuden også diskuteret, hvordan dette vil påvirke både brancheøkonomien og de kulturelle forhold. Udvalget vil i den forbindelse pointere vigtigheden af at skelne mellem generelle markedstendenser, liberaliseringens virkninger og en overordnet kulturpolitisk interesse i litteratur.

Ovenstående konstateringer om bogmarkedets relative upåvirkethed, efter små 5 år med et delvist liberaliseret bogprissystem, er selvsagt ikke noget særlig solidt empirisk grundlag at basere præcise forudsigelser om mulige virkninger af yderligere bogmarkedsliberaliseringer på.

Udvalget har derfor for det første undersøgt mere teoretisk baserede opfattelser af relationer mellem ændringer i prisstrukturer og ændringer i salgsstrukturer på bogmarkedet (afsnit 4.2).

For det andet har udvalget ud fra mere frie overvejelser drøftet, hvorledes bogmarkedet kan tænkes at ville udvikle sig under en større grad af liberalisering, herunder fuld liberalisering. (afsnit 4.3).

Udvalget har i hele afsnit 4 valgt at skelne mellem de såkaldt ”smalle bøger”, ”mellembøger” og ”bestsellere”. Dels fordi det er udvalgets vurdering, at disse tre kategorier vil blive påvirket markedsøkonomisk forskelligt af ændringer i bogsprisstrukturen, dels fordi det er udvalgets vurdering, at der til de tre kategorier knytter sig kulturpolitisk forskellige problemstillinger og udfordringer.

Herudover gælder det overordnet, at udvalgets fokus i dette kapitel er rettet imod skønlitteraturen og den almenkulturelle faglitteratur – i modsætning til f.eks. den videnskabelige litteratur eller undervisningslitteraturen. Dette valg er truffet ud fra en forståelse af, at det er kulturpolitiske overvejelser knyttet til de nævnte litteraturkategorier, der har været baggrunden for udvalgets kommissorium.

4.1. Teori om priser og salgsmønstre i bogmarkedet

Idet det formodes, at bogpriserne ændres ved en overgang til frie priser, antages det, at bogsalget også påvirkes. Hvor meget bogsalget påvirkes, afhænger af bøgernes *priselasticiteter*.⁸

Studier af den samlede efterspørgsel på bøger viser, at denne generelt er elastisk: Tre forskellige studier fra hhv. England, Sverige og Danmark indikerer, at priselasticiteten på bøger er lig med eller lidt større end (numerisk) 1.⁹ Det vil f.eks. sige, at salget af de bøger, der udsættes for priskonkurrence og dermed falder i pris, vil stige med mindst lige så mange procent, som priserne falder. Det bekræftes blandt andet af erfaringerne fra Sverige: Da momsens blev sat ned, og bogpriserne reelt faldt med 15,2 %¹⁰ i 2001, steg forlagernes bogsalg med ca. 16 %. Dette svarer til en observeret priselasticitet på lig eller lidt over 1. Hertil er det blandt andet blevet anført, at det samlede salg kan falde i Danmark ved en overgang til frie priser, fordi nogle bogpriser muligvis vil stige.

Flere uafhængige studier af bogbranchen har vist, at markedet for bestsellerlitteratur er meget priselastisk, mens markedet for den smalle litteratur er *relativt mindre* elastisk.¹¹ Med andre ord er købere af bestsellere mere følsomme over for prisændringer end købere af smallere litteratur. Det skyldes blandt andet, at den smallere litteratur købes af forbrugere i højere indkomstgrupper eller forbrugere, der har fagligt eller studiemæssigt behov for bøgerne. Endvidere skyldes det, at salget af bestsellere oftere er impuls køb, og at impuls køb i høj grad er prisfølsomme: De afhænger af, at forbrugeren tilbydes en relativt lav pris. Dette indebærer, at selv hvis smallere litteratur ved en overgang til frie priser i begrænset grad

⁸ Der er en vis sammenhæng mellem bevægelsen i pris og i solgt mængde. Sammenhængen indebærer, at mængden af solgte bøger afhænger af prisen. Hvis prisen på bøger f.eks. falder (stiger) med 1 %, stiger (falder) efterspørgslen med lidt mere end 1 %. I dette eksempel er priselasticiteten numerisk 1.

⁹ Christian Hjort-Andersen ("Bogmarkedet i Danmark", 1996) estimerer priselasticiteten på danske bøger til (minus) 1,5. Frank Fishwick ("Report Into The Effects of The Abandonment of The Net Book Agreement", ms 1998) estimerer priselasticiteten på engelske bøger i perioden 1976-1990 til ca. (minus) 1. Dan Ahlmark og Bengt Brodin ("Att sänka bokmomsen. En analys", 2000) viser, at priselasticiteten på svenske bøger er mindst (minus) 1.

¹⁰ Momsen faldt fra 25 % til 6 %. Det betyder, at en bog, der før kostede 125 kroner, nu koster 106 kroner, svarende til et fald på 15,2 %.

¹¹ Christian Hjort-Andersen ("Bogmarkedet i Danmark", 1996) estimerer priselasticiteten på danske bøger til (minus) 1,45. Frank Fishwick ("Report into the Effects of the abandonment of the Net Book Agreement", maj 1998) estimerer priselasticiteten på engelske bøger i perioden 1976-1990 til ca. (minus) 1. Dan Ahlmark og Bengt Brodin ("Att sänka bokmomsen. En analys", 2000) viser at priselasticiteten på svenske bøger er mindst (minus) 1. (George Bittlingmayer (1992), "The Elasticity of Demand for Books, Resale Price Maintenance and the Lerner Index", *Journal of Institutional and Theoretical Economics* 148, p. 588-606. Euromonitor Consultancy (1998), "Book Publishing in Europe and the United States".)

skulle vise sig at stige i pris, vil dette formentlig ikke medføre et stort fald i salget af denne litteratur.

Omvendt viser disse studier, at fordi den bredere litteratur er prisfølsom, vil prisen på denne litteratur føre til en stigning i bogsalg. Det indebærer, at selv hvis priserne på smallere litteratur viser sig at stige, vil det samlede bogsalg med al sandsynlighed stige, fordi priserne på bredere litteratur vil have en større indflydelse på bogsalg end den indflydelse, som en eventuel tilsvarende prisstigning på smallere litteratur kunne have på bogsalg.

Det følger endvidere af disse teorier, at hvis de enkelte bogsalgssteder får mulighed for selv at fastsætte deres priser, kan de tilpasse priserne efter deres egne omkostningsforhold (bl.a. som følge af hvad forretningen vælger at tilbyde kunderne af service, arrangementer mv.) og efter den lokale konkurrencesituation. De egentlige kæder kan ligeledes fastlægge en prisstrategi, der hænger sammen med kædens øvrige koncept. Selv om nogle forretninger kan være bedre stillet med faste priser, vil det overvejende være en fordel for de fleste selv at kunne fastsætte sine priser, hvis ikke supermarkeder og internetboghandlere vil dominere markedet.

4.2. Bogmarkedets forventede udvikling ved yderligere/fuld liberalisering

Udvalget har i sit arbejde, som nævnt, skelnet mellem tre kategorier af bøger:

- Den smalle bog
- Mellembogen
- Bestsellersen

”Bestsellersen”

Bestsellerne udgør en, i udvalgets terminologi, titelmæssigt ganske lille gruppe af romaner og almenkulturelt faglitterære udgivelser (selvbiografier, enkelte populære historiske bøger mv.), som sælger i betydelige oplag. Fra de seneste år kan peges på romanerne Morten Ramslands *Hundehoved*, Jette Kaarsbøls *Den lukkede bog*, Jakob Ejersbos *Nordkraft*, Christian Jungersens *Undtagelsen* og på faglitterære udgivelser som Bo Lidegaards biografi om Jens Otto Krag, Thor Nørretranders *Det generøse menneske* og B.S. Christiansens *Et liv på kanten*.

Der er i udvalget enighed om at antage, at en liberalisering af bogmarkedet i større eller mindre omfang vil føre til lavere priser og større salg af sådanne bestsellere. Dette salg vil i stigende grad også ske fra andre salgskanaler end boghandlerne, herunder fra supermarkeder, så der vil blive stigende konkurrence om salget af bestsellere. Det er

vanskeligt at forudsige, i hvilket omfang det øgede salg af bestsellere – kombineret med ændringer i andre dele af bogmarkedet – vil medføre et større bogsalg samlet set.

”Den smalle bog”

Ved begrebet den smalle bog forstås traditionelt en skønlitterær udgivelse, der i en litterær fagkreds eller dele af den og blandt læserne regnes for særlig værdifuld på grund af sit æstetiske udtryk og/eller tematiske indhold, men besidder en eksklusivitet, der gør, at den kun købes og læses af et begrænset, men interesseret publikum.

En smal bog kan med tiden blive en bred bog. Et karakteristisk nyere eksempel er Peter Seebergs *Eftersøgningen*, der ved sin udgivelse i 1962 blev betragtet som et ”absurd” æstetisk eksperiment, men nu læses ubesværet og med stort udbytte af folkeskole- og gymnasieelever. En smal, eksklusiv forfatter kan med tiden blive en bred forfatter. Per Højholt er et eksempel. En forfatter kan begynde eksperimenterende, smalt, men udvikle sig til en bred, folkelig fortæller. Kirsten Thorup er et eksempel. En forfatter kan vedblivende være smal, eksklusiv, eksperimenterende og aldrig nå ud til et alment interesseret publikum, men kan være til stor inspiration for andre forfattere i udviklingen af deres formsprog. Herpå kender litteraturen talrige eksempler.

Der kan således ikke herske nogen tvivl om den smalle bogs væsentlige kulturelle rolle. Begrebet den smalle bog lader sig imidlertid ikke indskrænke til kun at omfatte den eksklusive skønlitterære bog, dvs. en del fiktionsprosa og den meste lyrik. I henseende til tilgængelighed, væsentlighed og salgstal omfatter den smalle bog også grænseformer mellem fiktion og sagprosa, eksempelvis essays, og en hel del almenkulturel faglitteratur samt mere specialiseret faglitteratur.

Brancheøkonomisk spiller den smalle bog dog en beskeden rolle. Skønlitteraturen genererer i sin helhed ca. 25 % af den samlede bogomsætning, og den smalle bogs vægt i denne andel er formentlig af mindre betydning. Samme forhold gælder for ”den smalle bogs” vægt i den faglitterære omsætning. Men selv et lille fald i salget af den smalle litteratur kan være problematisk for forfatternes indtægt.

Som det er beskrevet i afsnit 3.5, er der igennem mange år og uafhængigt af den delvise liberalisering blevet færre boghandler, og butikkerne er oftere medlem af en frivillig kæde eller indgår i en kapitalkæde. Udvalget har drøftet, om den udvikling har en betydning for salget af den smalle bog. Udvalget har i den forbindelse kunnet konstatere, at udviklingen fører til større boghandler, hvilket giver mulighed for eksponering af et større sortiment. I sig selv er koncentrationen af boglader derfor ikke et argument for stigende afsætningsvanskeligheder for den smalle bog.

For bøger som for andre kulturprodukter gælder dog, at salget generelt er blevet mere koncentreret om en kort periode lige efter udgivelsen. Dette har sandsynligvis bidraget til en gængs opfattelse af, at danske boghandlere har færre titler på lager. Denne opfattelse kan dog ikke bekræftes på grundlag af det eksisterende materiale, da der ikke eksisterer tilgængelig historisk statistik om bredden i lagerføringen, og boghandlens interne regnskabsoplysninger ikke belyser "den smalle bog", som er et delvist kvalitativt begreb. Udvalget har imidlertid igennem fortrolige firmaoplysninger fået indsigt i forskellige typer boggladers salgssammensætning og har kunnet konstatere, at omsætningen i boghandlen i vid udstrækning baserer sig på salget af enkeltteksemplarer, og at boghandlens salg fordeler sig på et meget stort antal forskellige titler - såvel nyheder som backlist. Selvom boghandlerkoncentrationen i visse tilfælde fører til et mere centraliseret indkøb af populære titler, så ser det ud til, at bogladerne fortsat vil have behov for at kunne tilbyde et bredt sortiment for at kunne fastholde sit publikum.

Et bredt sortiment vil også omfatte smalle bøger, så salget af smalle bøger er mere et spørgsmål om, hvilke smalle bøger der udgives, end om liberaliseringsgrad eller boghandlerkoncentration.

I forhold til markedspåvirkningen af den smalle bog ved øget liberalisering peger udvalget på, at den smalle bog i visse butikker er et must og måske endda en steadyseller, medens den kun optræder som skaffevare i andre butikker. Det er derfor uvist, hvordan prisen på den smalle bog vil udvikle sig generelt ved en øget liberalisering.

Sammenfattende kan man herefter sige: 1) at den smalle bog både efter den traditionelle definition og den bredere længe har været præget af faldende oplagstal, 2) at denne udvikling har fundet sted, uanset at bogmarkedet ikke har været fuldt liberaliseret, 3) at den delvise liberalisering ikke ses at have haft indflydelse på denne udvikling, 4) at spørgsmålet, om en fuld liberalisering vil skade den smalle bog, ikke lader sig meningsfuldt besvare af udvalget. Først og fremmest fordi andre faktorer – herunder sociologiske, den generelle medieudvikling, ændringer i offentlighedsdannelsen og forbrugeradfærd – synes at være afgørende for den smalle bogs skæbne.

Heraf følger, at den smalle bogs problem er et rent kulturpolitisk spørgsmål. Den kan ikke klare sig på markedsøkonomiske vilkår, uanset markedets liberaliseringsgrad. Men den er en uundværlig faktor i et levende kulturliv. Den skaber erkendelse, individuel selvforståelse, virkelighedsindsigt, virkelighedsudvidelse og oplevelsesformer, der ikke kan opnås på anden måde. Den er fundamentet for et lands sprogkultur. At sikre den smalle bogs trivsel og tilgængelighed er en offentlig opgave, der må løses inden for rammerne af en støtte- og incitamentsstruktur, som udformes til at blive et adækvat korrektiv til de generelle tendenser i markedsudviklingen.

”Mellembogen”

I det foregående afsnit er den smalle bog defineret traditionelt, dvs. som den eksklusive udgivelse, der ofte stiller større krav til læseren og kun appellerer til et lille, særligt litterært interesseret publikum. Over en længere årrække har tendensen på markedet imidlertid været, at stadig flere bøger sælges i et stadig mindre antal. Forholdsvis få titler genererer stort salg. I dag er de fleste udgivelser af også bredt tilgængelig kvalitetslitteratur – skønlitteratur såvel som faglitteratur – at betragte som smalle bøger betragtet ud fra et salgs- og oplagskriterium. Et salg på under 1000 eksemplarer har siden midten af 1990’erne mere været det normale end undtagelsen. Der ses ikke nogen årsagssammenhæng mellem denne udvikling og den delvise liberalisering. Tendensen til koncentration om færre begivenheder på bekostning af alsidigheden rammer alle medier – også bogen.

Mellembogen er den bogkategori, der titelmæssigt fylder det danske bogmarked, og også i relation til salgsvolumen tegner den sig for en væsentlig del. Det er de almindelige romaner og biografier, der trykkes i oplag på et par tusinde og har et jævnt salg, der sikrer bredden i udbuddet af ny dansk litteratur. Det er derfor både i en markedsøkonomisk og i en kulturpolitisk henseende vigtigt at overveje, hvilke virkninger yderligere markedsliberalisering vil få for denne – brede – bogkategori.

I relation til markedsudviklingen ved en øget liberalisering peger udvalget på, at det er vigtigt at være opmærksom på, at der ikke er tale om en fastprisordning i dag over for en fremtidig friprisordning. Allerede i dag kan boghandlerne sætte prisen på den overvejende del af bøgerne, nemlig de ældre udgivelser. Derudover er situationen igennem de seneste fem år blevet den, at et væsentligt antal af nyhederne ikke har fast pris, så boghandlerne er godt i gang med at vænne sig til en situation uden fast pris. Danske forlag har i dag ca. 50.000 forskellige titler på lager, som boghandlerne kan forhandle.

Et scenario peger på, at boghandlerne i stigende grad vil anvende disse muligheder for selv at kalkulere bogpriserne og dermed sikre en avance, der giver mulighed for et større sortiment af mellembøger, f.eks. i forbindelse med udvikling af egentlige specialafdelinger. En del af disse mellembøger vil formentlig så stige i pris, men da de samtidig vil blive umiddelbart tilgængelige for publikum, vil salget af dem øges.

Der vil dog også være boghandlere – væsentligst dem som ikke er markeds-mæssigt pressede eller har udbyggede specialer – som vil fortsætte med at anvende de af forlagene satte vejledende priser. Men størstedelen vil for bøger med frie priser følge principper som følger: Med hensyn til mellembøgerne vil der først og fremmest blive tale om sortimentsovervejelser, og der vil pristypen ikke – med de nuværende konkurrenceforhold – ændre meget ved prissætningsprincipperne i dette scenario.

Det er muligt, at forhandlere eller boghandlere under et helt fripris-regime vil vælge at give en generel rabat på alt eller på brede genrer, og det vil nok hos øvrige boghandlere i det pågældende markedsområde føre til en tilbageholdenhed med lagerførelse af nye mellembøger. Det betyder bl.a. af flere mellembøger bliver til skaffevarer, så vi vil kunne se både lavere og højere priser for denne gruppe.

Et andet scenario peger på, at forlagene vil blive mere forsigtige og konservative i deres udgivelsespolitik, hvis en situation med frie priser vil få boghandlernes vilje til at lagere mindre populære titler til at mindskes. Dette vil kunne få forlagene til i en liberaliseret markedssituation at udgive færre titler – ikke mindst af mellembøger.

Udvalget har i den forbindelse drøftet, hvilke kulturpolitiske overvejelser der kan knyttes til spørgsmålet om et muligt mindre antal årligt udgivne titler på det danske bogmarked set i forhold til niveauet i dag. Igennem de sidste 25 år af det tyvende århundrede var der en klar stigende tendens i antallet af udgivne titler, som især var markant for faglitteraturen. Efter år 2000 ses en let vigende tendens i antallet af udgivne bogtitler, som særligt rammer faglitteraturen. Det er en gængs opfattelse, at det offentlige (biblioteks-) indkøb meget direkte påvirker antallet af udgivne titler. Det vigtigste eksempel herpå er de senere års ændringer i salget af børnebøger. Det tilgængelige materiale giver dog ikke mulighed for en præcis belysning af sammenhængen mellem antal udgivne titler og offentligt bogindkøb.

Efter udvalgets opfattelse lader det sig ikke gøre at fastsætte nogen norm for et optimalt titeltal, men antallet af producerede titler spiller en væsentlig kulturpolitisk rolle. Og nok så væsentligt som antallet er spredningen af titler på forskellige genrer og udtryk. Hvis der eksempelvis produceres et meget stort antal titler inden for genren kriminalromaner eller kogebøger, er dette i sig selv jo ingen garanti for et kulturelt set alsidigt bogmiljø. Alsidighed i genrer, emner, tematik og udtryksformer er den afgørende forudsætning for et i bredeste forstand levende kulturmiljø. Med det over en årrække voldsomt stigende udbud på mediefronten er fulgt en stærk tendens til, at publikum får ”mere af det samme”; dette gælder i særlig grad tv, men ingen medier er gået ram forbi i denne udvikling.

Når man diskuterer betydningen af titelproduktionens omfang, herunder især antallet af nyudgivelser, er det navnlig skønlitteraturen, der står i fokus. Et fremherskende argument er, at det er afgørende for litteraturens kvalitet, at der eksisterer en stor, bred underskov af forfattere, som måske ikke nyder den store publikumsinteresse, men som danner et litterært miljø som grobund for de forfattere, der slår igennem til publikum. Med et udtryk fra managementteorien taler man ofte også om ”vækstlaget”. Der er uden tvivl forfattere, der vokser ud af dette litterære miljø. Der er andre, som kommer helt udefra og pludselig slår igennem til et større publikum. Nogen kausalitet kan ikke påvises. Dog er det et fåtal

bestsellerforfattere, der debuterer som bestsellerforfattere, jf. side 15, og bestsellerforfatterne skriver sjældent bestsellere hver gang.

En stor titelproduktion er efter udvalgets opfattelse på den ene side et gode, idet den alt andet lige betyder, at mange stemmer, mange udtryk, kommer til orde. På den anden side kan man frygte, at mange titler skygger for hinanden, hvilket har den konsekvens, at de fleste forbliver ubemærkede af offentligheden. Udvalget finder således, at det må dreje sig om at opnå en balance, der nødvendigvis må være flydende. Det må ske i et samspil mellem alle bogkulturens aktører, hvor de statslige støtteordninger spiller en stor rolle. Markedet i sig selv kan ikke og har i mange år ikke kunnet skabe den, og denne problemstilling må derfor ses uafhængigt af liberaliseringsovervejelserne.

5. Konklusion/Anbefalinger

Som det fremgår af kapitel 3, er det samlet set udvalgets vurdering, at det danske bogmarked ikke kan påvises at være væsentligt påvirket af den delvise liberalisering i 2001. Ganske vist udgiver forlagene markant flere bøger med vejledende priser i stedet for faste priser – men det er udvalgets indtryk, at også bøger med vejledende pris overvejende sælges hos boghandlerne og via de øvrige salgskanaler til de af forlagene fastsatte vejledende priser.

Det er på baggrund heraf, samt på baggrund af udvalgets drøftelser, en fælles vurdering, at der – inden for kulturpolitisk forsvarlige rammer – er mulighed for at tage yderligere liberaliseringsskridt på det danske bogmarked.

Udvalgets medlemmer har dog i et vist omfang forskellige vurderinger af såvel de markedsmæssige som de kulturelle virkninger af mere vidtgående liberaliseringstiltag. Udvalget har derfor ikke kunne nå til enighed om fælles anbefalinger om den nærmere rækkevidde af yderligere skridt til liberalisering af bogmarkedet.

En del af udvalget (Olaf Winsløw, Grit Munk, Claes Kastholm Hansen, Birgitta Modigh og Laurits Rønn) vurderer, at de foreliggende erfaringer ikke giver grundlag for at antage, at en fuld liberalisering af bogmarkedet vil medføre væsentlige negative påvirkninger af salg af litteratur i Danmark.

Disse udvalgsmedlemmer peger på, at udviklingen siden 2001 har vist, at der ikke er behov for den nuværende konkurrencebegrænsende regulering af bogmarkedet, idet såvel titeludbuddet og stykafsætningen som det samlede salg af danske bøger er gået op i det sidste tiår. Efter disse medlemmers vurdering tjener det nuværende system med adgang til at fastsætte faste priser ikke længere de kulturelle hensyn, som tidligere har udgjort de kulturpolitiske begrundelser for bogmarkedets dispensation fra de almindelige konkurrenceregler. Det er samtidig for disse medlemmer bekymrende, at faste priser kan udgøre en beskyttelse af bogklubsalget direkte fra forlag på bekostning af salget af nye bøger i butikkerne. Samlet set vurderer disse medlemmer, at antallet af solgte bøger vil øges med frie priser. Det gennemsnitlige prisniveau for bøger vil falde – også selvom der i begrænset omfang er en risiko for mindre prisstigninger på mindresælgende litteratur.

Disse medlemmer finder det ikke sandsynligt, at antallet af bogudsalgssteder vil falde som følge af en liberalisering, og at et liberaliseret prissystem derfor ikke vil indebære en forringet adgang til at købe bøger – heller ikke i tyndt befolkede områder.

Samlet set finder disse medlemmer ikke, at der er grundlag for at antage, at befolkningens adgang til et bredt bogudbud og kvalitetslitteratur skulle være truet som en direkte følge af en

ophævelse af fastprissystemet. Birgitta Modigh mener dog, at tilgangen til kvalitetslitteratur kan påvirkes negativt ved en liberalisering af bogmarkedet. Dette bør man være særligt opmærksom på ved en kommende analyse af bogens kulturpolitiske situation.

Olaf Winsløw, Grit Munk, Claes Kastholm Hansen, Birgitta Modigh og Laurits Rønn anbefaler derfor, at den gældende dispensation fra konkurrencereglerne til fastprissystemet ophæves.

En anden del af udvalget (Sven Westh og Jesper Hermansen) er enig i ovenstående antagelser om, at der ikke på nuværende tidspunkt foreligger erfaringer, der på langt sigt giver grundlag for at antage, at en liberalisering vil medføre væsentlige negative påvirkninger af salget af litteratur i Danmark. Disse medlemmer mener dog, at der kan fremføres gode grunde til, at forlæggerne og boghandlerne bør få en periode til at omstille sig til en stærkere konkurrence, som vil være en følge af en liberalisering. De anbefaler derfor en gennemførelse af aftalen mellem Forlæggerforeningen og Konkurrencestyrelsen.

Disse medlemmer anbefaler således, at der gennemføres en begrænset liberalisering efter den model, der er beskrevet i aftalen, der er indgået mellem Konkurrencestyrelsen og Forlæggerforeningen i november 2005. Denne anbefaling lægger op til en yderligere liberalisering på tre punkter. For det første vil forlagenes mulighed for at fastsætte bindende videresalgspriser begrænses til 10 % af alle nyudgivelser, hvor de i dag har mulighed for at fastsætte priser for alle nyudgivelser. For det andet forkortes fastprisperioden til kun at gælde udgivelsesåret og de første fem måneder af det efterfølgende kalenderår, i modsætning til nu, hvor fastprisperioden dækker udgivelsesåret og det efterfølgende kalenderår. Og for det tredje vil der ikke længere kunne fastsættes bindende videresalgspriser på nye udgivelser af værker, der tidligere har været udgivet i Danmark.

En tredje del af udvalget (Erik C. Lindgren, Peter Legård Nielsen og Frants Gundelach) vurderer, at den skærpede priskonkurrence fra og mellem supermarkeder og boghandlerkæder, der vil følge af en fuldstændig prisliberalisering af bogmarkedet, vil medføre, at prisen kun vil falde på ganske få bestsellere, mens prisen på det øvrige bogsortiment vil bevare status quo eller stige.

Disse medlemmer vurderer endvidere, at en del boghandlere, især uafhængige provinsboghandlere, i et fuldt liberaliseret bogmarked vil lukke, som følge af at de faldende priser på bestsellere skønnes at reducere bogladernes indtjening. Det vurderes endvidere, at bogladerne i en sådan situation i vidt omfang vil blive mere forsigtige i indkøb og lagerføring og i højere grad overlade indkøb til centrale kædeindkøbere. Dette vil tendere mod at ensarte udbuddet af bøger i kædebutikkerne og mindske udbuddet af mindresælgende titler i boghandlernes sortiment. Disse medlemmer finder, at en fuldstændig liberalisering således vil begunstige afsætningen af bestsellerne, som i forvejen sælges i gode oplagsstørrelser, på

bekostning af det brede mellemlag af udgivelser, som allerede har det vanskeligt. Forlagene vil reagere ved at blive mere tilbageholdende med at udgive titler, som tilhører mellemlaget, og dermed yderligere centrere ressourcer og opmærksomhed omkring bestsellerne.

Disse medlemmer kan på denne baggrund ikke anbefale en fuld liberalisering af bogmarkedet og havde helst set, at den nuværende ordning kunne fortsætte uændret i en årrække, indtil der var tilvejebragt tilstrækkeligt grundlag for at vurdere den kulturpolitiske betydning af de ændringer, som blev indført i 2001. De finder dog, at mere begrænsede skridt i retning af yderligere liberalisering af bogmarkedet vil kunne være acceptable, hvorfor også *Erik C. Lindgren, Peter Legård Nielsen og Frants Gundelach* anbefaler, at der gennemføres en begrænset liberalisering i form af den aftale, der er indgået mellem Konkurrencestyrelsen og Forlæggerforeningen som beskrevet ovenfor.

Kommissoriet for dette udvalgsarbejde har været liberaliseringer af bogmarkedet, jf. ovenstående anbefalinger. Det samlede udvalg finder dog anledning til at pege på, at bogens og litteraturens situation uanset valg af prisreguleringsordning påvirkes af – og også fremover vil blive påvirket af – en række generelle træk i den samfundsmæssige udvikling. Det drejer sig især om påvirkninger fra udvidet konkurrence fra andre medier og underholdningstilbud (især til børn og unge), det offentliges indkøbs størrelse, koncentrationstendenser i detailhandel og produktionsvirksomhed, konkurrence mellem salgskanalerne, informationssøgning og salg via internet mv.

Udvalget anbefaler derfor, at der tages initiativ til en mere generel analyse af bogens kulturpolitiske situation og en vurdering af det eventuelle behov for kulturpolitisk relevante tiltag til styrkelse af bogens og litteraturens stilling i det samlede kulturudbud og kulturforbrug.

I den forbindelse kan udvalget tilslutte sig det tidligere bogmarkedsudvalgs ("Vagthundeudvalget") tilkendegivelser om, at det nuværende tilgængelige datagrundlag om bøger og bogmarked er utilstrækkeligt til at kunne danne grundlag for præcise og fuldt pålidelige analyser af bogmarkedets udvikling. Udvalget finder, at der også sammenhængende med en liberalisering bør ske en langsigtet overvågning af bogmarkedet, særligt hvad angår bøgernes tilgængelighed, udgivelsen af kvalitetslitteratur og kulturpolitiske hensyn.

Udvalget anbefaler derfor, at der tages skridt til at etablere en forbedret statistikproduktion om bøger og bogmarked.